

DRØMMEN OM ET LIV

Betragtninger

af Carsten Ploug Olsen

Som faldende stjerner fødes menneskene til Jorden. Vi trækker os spor, store eller små, og vender derefter tilbage til tiden og tilstanden før Den store Glemsel. I begge ender af livsløbet – et umådeligt mørke for tanken. Men at sige at der *kun* er mørke, at vi kommer fra intet og går til intet, er lige så usikkert som at tro på det store lys.

Spørgsmålet må vi langsomt famle os henimod, og svare på i samklang med åndens indre viden; efterhånden som vi vågner af den dybe dvale, eller mennesker og verden skriver på vor sjæls eller hjernes rene tavle, vil omridset af et svar måske dukke op og føles som sandt for den enkelte. Hvad enten man hælder til den ene eller den anden antagelse, så er det dog en antagelse, en tro indtil tanken har fremarbejdet en idé, der uden friktion eller skingerhed glider på plads i det, jeg foretrækker at kalde vor ånd.

Al sand erkendelse foregår i glimt, i disse aha-oplevelser, der ikke efterlader nogen uro eller tvivl, med den glæde og vished, som kun sandheden formår at skænke mennesket.

De møjsommelige kalkyler, hvor vi langsomt bevæger os fra punkt A til punkt B i tanken; man kan næsten høre gruset skurre i hjernen; er i den sammenhæng uanvendelige, dvs til erkendelse af sandhed, og den forvandler os kun til tragiske Sisyfos-skikkelser, der prøver, ikke blot at skubbe stenen op på toppen af bakken, men også at anbringe den på himlen og få den til at lyse og varme som en stjerne, med stjernens vægt og lysstyrke.

Nej, sandheden begribes ikke, den opfattes i glimt. Ikke sandheden men *noget* sandt.

*

Men hvordan nærme sig en sandhed om et liv – det, der er os nærmest: Vort eget? Thi mennesket er virkelig som en kortvarig opblussen af ild og varme mellem to umådelige afgrunde af mørke eller glemsel. Mennesket er i den grad uigennemsigtigt for sig selv. Ikke kun fordi vi lyver for os selv, og gør os værre eller bedre, end vi er, men også fordi det er umådelig svært at hæve sig op til en brugbar udsigtspost, hvorfra vi bliver synlige for os selv. Det svarer til at skulle beskrive Jordens udseende liggende i vand med kun hovedet over vandet. Det, der er os nærmest, er sværest at erkende. Det, der er i niveau med os selv, bliver usynligt for tanken, når vi skuer indad mod det, mod vor sjæls kerne.

*

Så måske skulle man ikke se indad for at erkende sig selv, men udad. Tænker man sig, at man kunne beskrive sine egne omgivelser og livsomstændigheder fyldestgørende, ville man måske have et klarere billede af sig selv. Det kunne tænkes, at omgivelserne var sjælens spejl, en materialisation af det sjælen rummer og er.

Ihverttilfælde må man råde nybegynderen, ham, der for første gang stiller sig selv dette spørgsmål: Hvem er jeg? til at starte med at se udad, se på kendsgerningerne. Men snart vil også disse begynde at skride og miste deres karakter af klippegrund; eller man kunne sige: Levendegøres. For alt forandres i tiden. En stilling fx, der før var sikker, bliver mindre sikker, et ansigt udvikles og ældes, en ven bliver fjende, eller omvendt og så fremdeles. Man kunne koncentrere sig om de til enhver tid foreliggende kendsgerninger. Men hvad er da mønstret i deres udvikling og forandring? Spørgsmål, spørgsmål. Vi fødes til verden uden at kende forskel på dig og mig, med en bevidst viden, der nærmer sig nul. Og alligevel skal vi helst, for ikke at gå til grunde, bevidst eller ubevidst nå at svare på de største spørgsmål inden vi igen drager herfra. Ikke så sært, at mange finder det svært at være menneske!

*

Hvem er jeg? Måske er det ikke primært et erkendelsesproblem, men et spørgsmål, *somfølelsen* bedst kan svare på. Enhver har vel en mere eller mindre klar *følelse* af, hvem man er. Men følelsen alene er en upålidelig visdomsguide. Visse sygehistorier vidner om mennesker, der *føler sig* almægtige eller alvidende, visse meditationsteknikker sigter efter det samme; en total forening med kosmos, hvor den mediterende stakkel føler sin tankes ubegrænsning og sin viljes almagt: Blændværk. I psykosen eller under ekstrem meditation kan vi føle os uendelige, hvor en mere nøgtern beskriver vil hævde sin egen og menneskets *begrænsning*.

Når følelsen råder alene, ser det altså ud til, at vi havner i en slags uendelighedens blændværk, og det samme kan ske ved overdreven fokus på tanken eller viljen. Derfor må det mest ædruelige råd til sandhedssøgeren være at søge en *balance* mellem tanke og følelse i sin indad- eller udadskuende betragtning af sig selv og verden.

*

Det vi ikke har, søger vi. Det vi mangler, længes vi imod. Som højtryk søger lavtryk, adlyder menneskets sjæl de meteorologiske love, og afspejler derved den natur, der omgiver os. I det hele taget er kloden og universet, det

fysiske og åndelige, et glimrende billede på bevidstheden. Ikke som kompliceret maskine, men som organisme, levende, tilsat den guddommelige dråbe lys, der skiller os fra den rent fysiske natur: Bevidstheden, ånden. Mennesket er i og for sig således ikke et fremmedlegeme i naturen, men i pagt med, en del af verdensorganismen eller Den store Ånd.

*

Det primitive menneske ledes af sit begær, sine rent umiddelbare følelser, tilskyndelser og affekter. Det begærer alt det, det ikke har, er aldrig tilfreds. Processen fra primitivt menneske til udviklet og højtudviklet personlighed er en ejendommelig proces, der starter ved det primitive individs følelse af grænseløshed, en art alværen, der ikke kender forskel på dig og mig og natur, som det spæde barn. Langsomt indsnævres grænserne for individet i dets egen oplevelse, langsomt lærer vi vor egen reelle begrænsning at kende, og netop derved vokser vi. At vokse er at lære mere og mere om sin egen begrænsning. Dvs tanken og viljen udvikles i takt med at de erkender og føler deres begrænsning. Menneskets begær er et oprør mod denne begrænsning. Men den smerte, der altid følger med begæret – thi det vi begærer kan vi enten ikke opnå, eller også bliver det os ligegyldigt når vi opnår det, med mindre begæret undervejs i processen forædles til kærlighed – vil vise os begrænsningen. Og dermed tjener begæret i virkeligheden også, indirekte, personlighedens udvikling. Smerten, den følelse, der opstår når verden trykker os i form, fra det "uendelige og upersonlige" individ, til det begrænsede og personlige, er måske i virkeligheden den mest effektive opdrager og pædagog for mennesket. Og ved dette smertetryk, der viser os vor begrænsning, udvikles vi, ved en slags åndens vægtstangs- eller ligevægtsprincip – fra det "uendelige og upersonlige" individ, der i virkeligheden markerer åndens startpunkt, åndens "mindste, matematiske eller fysiske størrelse", til det begrænsede og personlige individ – frem mod det reelt ubegrænsede i tanke og magt.

Dvs den ubegrænsethed, som i starten, fx hos det lille barn, blot er en illusorisk *følelse*, tilegner vi os bevidst mere og mere af, efterhånden som vi lærer mere og mere om vores begrænsning. Og vores guide på vejen er den smerte, der opstår ved følelsen af grænseløshed; når tanken begærer alt, uden at viljen kan omsætte begæret til virkelighed. Selve begæret er et symptom på, at der er noget, som tanken begærer, som viljen ikke kan virkeliggøre. Og tanken vil begære præcis indtil den har lært sin viljes begrænsning.

Forsøg på en tolkning af den bærende idé i Marcel Prousts "På sporet efter den tabte tid"

af Carsten Ploug Olsen

Et sted i Marcel Prousts "På sporet efter den tabte tid" taler forfatteren gennem fortæller-jeget om en "altomfattende idé" for et værk, og om at "virkeliggøre åndelige realiteter" gennem et værk, "gennemglimtet til den dybeste bund af kunstens smil". Samtidig siger fortæller-jeget, at denne totalidé ikke behøver at være beskrevet direkte i værket.

Personligt mener jeg, at hans eget værk er et af disse værker med en "altomfattende" totalidé bag. Skal man nærme sig denne totalidé, søge at tolke værket ud fra denne tanke, mener jeg, at man skal lægge mærke til et ejendommeligt træk ved fortællingen: Fortæller-jeget er i bind 1, "Vejen til Swann" (i Christian Rimestads oversættelse), en lille dreng. I bind to, "I et rosenflor af purunge piger" (i C. E. Falbe-Hansens oversættelse), er fortæller-jeget blevet lidt ældre, formentlig teenager. I resten af værket, til et bestemt sted i sidste bind (bind 7, "Den genfundne tid", i C. E. Falbe-Hansens oversættelse), bliver fortæller-jeget tilsyneladende ikke stort ældre, og forbliver altså til dette sidste bind en "ung mand". Uagtet at der objektivt set må gå mange mange år fra bind 2 til det afgørende sted i bind 7.

Det afgørende sted i bind 7 er følgende (side 171; samme oversættelse): "Medens jeg tumlede med disse bedrøvelige tanker, var jeg kommet ind i Palæ Guermantes' gård, og i min distraktion havde jeg ikke set en vogn, der kørte frem. På chaufførens råb fik jeg lige tid til at vige rask til side; og da jeg rykkede baglæns, kom jeg til at snuble over nogle groft tilhugne brosten, bag hvilke der lå en vognremise. Men i det øjeblik, jeg fik ligevægten igen og satte min fod på en brosten, der lå lidt dybere end den foregående, veg al min modløshed for den samme lyksalighed, der på forskellige tidspunkter var blevet mig skænket af træer, jeg havde ment at genkende på en køretur omkring Balbec, ved synet af kirketårnene i Martinville, ved smagen af en lille sandkage dypet i min te, alle de mange fornemmelser, jeg har talt om, og hvoraf Vinteuils sidste værker syntes mig at danne en syntese."

Herefter er jeg-fortælleren klar over, at hans gamle kunstnerdrøm (forfatter) kan realiseres, hvilket han ellers har følt

var umuligt. Han føler i sig tilstedeværelsen af et kunstværk, som han skal tyde og realisere. Han beskriver bla forfatterens (kunstnerens) opgave således (bind 7, side 183): "Til at læse den sjældne bog med de ukendte skrifttegn (tegn i ophøjet skrift, lader det til, som min opmærksomhed på forskning efter det ubevidste skulle søge; for den stødte imod dem og drejede rundt om dem som en dykker, der lodder dybden) kunne ingen hjælpe mig ved nogen regel, da læsningen bestod i en skaberhandling, hvor ingen stedfortræder kan indtage vor plads, ja, der er end ikke nogen, der kan sammenarbejde med os." Og senere (s. 194): "En forfatters pligt og opgave er en oversætters." Og samtidig foregår der en forandring af omgivelserne og jeg-fortælleren selv: Tiden er nu pludselig gået sådan, at jeg-fortælleren ser sine omgivelser sådan som man som læser ville have forventet det, hvis tidsperspektivet i romanen var "normalt": Både han selv og de tilstedeværende mennesker er ældede. Denne forandring giver en ikke ringe effekt i romanen. Og her er vi, mener jeg, ved den altomfattende idé bag "På sporet efter den tabte tid": Hovedpersonen forbliver en "ung mand", tiden står stille, indtil han forløses gennem denne materielle genstand (brostenen) som gemmer nøglen til dybder af lykke og skabelse, som han har tænkt over tidligere. Først idet kunstværket kommer tilsyne (måske fødes) og realiseringen af de "åndelige realiteter i et kunstværk" bliver vis (fortælleren tvivler nu ikke længere om egne evner og drømmens fuldbyrkelse, omend han ved, at der er betydelige vanskeligheder forbundet dermed), bliver hovedpersonen voksen. Hidtil er han, uforløst gennem mange mange år, vedblevet at være et barn eller en ung mand. Men kunstværket som han bærer i sig, gør fortælleren voksen, åndeligt set. Gennem egen kunst finder han den tabte tid, forløses han. Skabelsen af kunst beskriver Proust som det modsatte af den egenkærlighed, der findes i vor elskov. Gennem elskoven bindes vi (han skriver et sted, at man burde ved et kirurgisk indgreb have fjernet hjertet), gennem skabelse af kunst forløses vi. Altså en meget radikal kunstforståelse eller -tydning: En kunstens alhed (fortælleren gør sig, i mismodige stunder, nogle tanker om kunstens mulige intethed.)

cpo; oktober 2005

VERDENSLÆGENDE

Carsten Ploug Olsen

*

Pludselig en morgen rejser sig en blå elefant fra sengen hvor du lå. Findes der et ultimativt spørgsmål? Findes der et ultimativt svar? Eller er verden en mørk, uendelig dyb sø af abstraktioner, hvor sandheden er uden bund for os? Elefanten plukker en rose i haven med snablen uden at stikke sig. Hvordan føle sig til rette i dette element? Findes sandhed overhovedet? Hvordan føles den, smager den, lugter den? Den rejser sig og trutter vemodigt, for den har kun én. Hvad er en sand tanke? Gror sandheden, ændrer den sig som et træ uden at miste sin sandhed? Er verden, er sandheden en maskine eller en organisme, er verden levende?

*

For 15 milliarder år siden eksploderede mørket måske i en evig skabelse. Var det gudens "der blive lys!?" Eller er skabelsen sket direkte fra gud til barn med kærlig hånd? Må vi anerkende en psyke, en gud, som har set til bunds i dybet, for at begrunde sandhed, for at undgå tankeanarkiet? Men kan vi i så fald lodde dette dyb, eller er det stadig skjult for os? Hvad er det levendes natur? At hævde at have fundet bunden, som religiøs eller videnskabelig fundamentalist, er det ikke at slå verden, livet ihjel? Måske er vores vilkår, at der ikke gives sikker viden. Hvad ville den psykologiske konsekvens af sikker viden for mennesket være, om ikke tankens død?

*

Se en klar aften op på stjernehimlen. Dette er vort dyb. Er det uendeligt? Er vi lige så små i tanke som i legeme? Der gives struktur på himlen. Sole og planeter svinger efter bestemte love. Gives der også love for tanken? Tanken må omslutte det, den vil udgrunde, som kvindens skød om barnet. Tanken må føde sin sandhed. Men kvinden føder kun et legeme, ikke ånd. Således føder tanken måske sandhed, men ikke sandhed. Af og til føder tanken en vanskabning. Vi kalder det løgn eller, mildere, vildfarelse. Er vore sandheder som vore børn, vokser, lever, ånder

de? Hvad er det sandes natur?

*

Hvad er det sandes natur andet end kærlighed? Som barnet fødes også sandhed af kærlighed. Men denne altgennemtrængende, seende kraft er også et uendeligt dyb. Vi ser kun toppen, men føler bunden. Hvad er kærlighedens natur, om ikke en kraft, der sætter totalt fri? Op til dette kærlighedsideal er den kompliceret, fordi vi ikke magter at stille hinanden frit. Alt der hæmmer kærligheden, friheden komplicerer livet. Sandheden må være en altgennemtrængende kærlighedskraft, levende som kærligheden, ikke død, ikke sikker, men bestandig stærkere som et træ, der langsomt vokser til, vokser fra menneskehjertet mod himlens uendelige dyb, mod Gud.

*

At stille frit er ikke at skilles. At stille frit er at mødes. Der hvor vi stiller frit, mødes vi i sandhed. Der hvor vi binder, skilles vi. Og derfor er kuren mod ensomhed kærlighed, at elske, at stille frit. Man kunne formulere en sandhed, et bud om livet på tværs af religiøse, politiske, filosofiske skel ved dette: Du skal forsøge at leve med kærlighed, men du har din frihed til at lade være. Vi leder efter behandling mod sygdom, uden at forstå, at vore sygdomme skabes af vore begrænsninger af kærligheden, af vort had, det vi forsøger at binde os selv og hinanden med. Der findes ét og kun ét middel, der alene kan hæve al sygdom i sind og krop: Kærligheden, det hvoraf alt godt udspringer, det uendelige hjertedybs uendelige muligheder.

*

Kærligheden er konkret, kærligheden bærer frugt. Kærligheden er ikke det du taler om, men det, du gør. Ofte er den sande kærlighed tavs men dog fuld af frugt. Kærligheden er personlig og baseret på viden, på det vi ser og forstår og derfor kan påvirke. Man kan ikke elske den, man ikke kender eller har forbindelse med. Et kærligt øje ser og forstår. En kærlig hånd læger, nærer, glæder, bringer lykke. Kun kærligheden ser klart. Hadet er som en uklar prisme, der forvrænger alt for øjet. Kærligheden forener mennesker. Hadet skiller os. To kræfter strides om mennesket: Kærligheden og hadet. Kun hvis vi formår at elske mere end vi hader, at stille frit mere end at binde, at mødes mere end at skilles, vil verden bestå.